दैनिकं ई-संस्कृतवार्तापत्रम्

हिमसंस्कृतवार्ताः

himsanskritvartah
e-Sanskritnewspaper
नवा प्रेरणा नवोत्साहः

हिमाचलप्रदेशस्य संस्कृतशिक्षकाणां नूतनः प्रकल्पः

■ पृष्ठ-2 ■ वर्ष-3 ■ अङ्क-352

1 15.10.2024 मंगलवासरः वि.सं. २०८१ आश्विनशुक्लत्रयोदशी आश्विन 30 प्रविष्टांशः

Website- www.himsanskritam.com Email-himsanskrit@gmail.com

अमेरिका-ब्रिटेन-देशयोः अर्थशास्त्रज्ञाः अर्थशास्त्रस्य नोबेल्-पुरस्कारं प्राप्तवन्तः

अमेरिका-ब्रिटेन-देशयोः त्रयः अर्थशास्त्रज्ञाः अस्मिन् वर्षे अर्थशास्त्रस्य नोबेल्-पुरस्कारेण पुरस्कृताः सन्ति । विजेतृषु तुर्की-अमेरिकनः डेरेन् एसेमोग्लु, ब्रिटिश-अमेरिकनः सिमोन जॉन्सन्, ब्रिटन्-देशस्य जेम्स् ए. च विभिन्नराजनैतिकसामाजिकसंस्थानां निर्माणविषये, समाजस्य प्रगते तेषां प्रभावस्य च शोधकार्यं कृत्वा एषः सम्मानः प्राप्तः । त्रयः अपि अर्थशास्त्रज्ञाः कथितवन्तः यत् कथं वर्षाणां प्रगतेः अभावेऽपि दरिद्रदेशाः समृद्धदेशान् इव विकासं कर्तुं न शक्तवन्तः। विजेतारः राजनैतिकसंस्थानां समाजे प्रभावं त्रिधा व्याख्यातवन्तः। प्रथमं संसाधनानाम् वितरणं कथं भवति। समाजे निर्णयं कर्तुं कस्य शक्तिः अस्ति ? अस्य आधारेण धनिकवर्गस्य सामान्यजनस्य च मध्ये विग्रहः भवति । द्वितीयं, जनसमूहः कदाचित् स्वयमेव संगठितः भूत्वा शासकवर्गस्य कृते वञ्चनां अयच्छति। एवं कृत्वा सः सर्वकारं स्वविषये सहमतं करोति। अतः समाजस्य शक्तिः केवलं कतिपयेषु निर्णयेषु एव सीमितः नास्ति इति वक्तुं शक्यते । तृतीयम्, बहुवारं धनिकशासकवर्गस्य निर्णयस्य अधिकारं जनसामान्यं समर्पयितुं बाध्यता भवति।

विश्व-दूरसञ्चार- मानकीकरण- सभायाः उद्घाटनं करिष्यति प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी

हिमसंस्कृतवार्ताः। प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी अद्य नवदिल्ल्याम् अन्ताराष्ट्रिय-दूरसञ्चार-सङ्घस्य विश्व-दूरसञ्चार- मानकीकरण-सभायाः उद्घाटनं करिष्यति। भारतं प्रथमवारं अस्याः सभायाः आयोजनं करोतीति। श्रीमोदी अत्रावसरे इण्डिया-मोबाइल-काङ्ग्रेस-इत्यस्यापि उद्घाटनं करिष्यति। अस्माकं वार्ताहरः सूचितवान् यत् दशदिवसात्मके एतस्मिन् कार्यक्रमे प्रवर्तमान- भविष्यकालयोः उपयुज्यमानस्याः प्राद्योगिक्याः विषयेऽपि विचार-विमर्शो भविष्यति।

केन्द्रशासित प्रदेशे जम्मूकश्मीरे राष्ट्रपति-शासनं प्रत्यवगृहितम्

केन्द्रप्रशासनेन केन्द्रशासित प्रदेशे जम्मूकश्मीरे राष्ट्रपति-शासनं प्रत्यवगृहितम् । अनेन कार्येण जम्मूकश्मीरे नवीन-सर्वकारस्य निर्माणस्य मार्गः प्रशस्तो जातः। अस्मिन् सन्दर्भे केन्द्रीय सर्वकारेण प्रख्यापिता एका आधिकारिकी अधिसूचना। सद्यः सम्पन्ने विधानसभा-निर्वाचने नेशनल कांफ्रेस-कांग्रेस दलयोः संयुत्या बहुमतं समर्जितम्। इतः पूर्वं शुक्रवासरे नेशनल कांफ्रेन्स दलस्य उपाध्यक्षः ओमार-अब्दुल्लाः श्रीनगरस्थे राजभवने उपराज्यपालं मनोज सिन्हां मिलित्वा जम्मूकश्मीरे सर्वकास्य निर्माणाय स्वसंकल्पं ज्ञापितवान्।

अमरीकादेशः इजराइलदेशाय उन्नत प्रक्षेपास्त्र-रक्षा-प्रणालीं प्रेषयिष्यति

संयुक्त-राज्य-अमेरिका-देशेन घोषितम् यत् सः थाड-इति स्वदेशीय-प्रक्षेपास्त्र-संरक्षा प्रणालीं अथ च शतसंख्यकान् सैन्यभटान् च इजराइल देशाय प्रदास्यति। गतवर्षे इजराइल-देशे संजातस्य हमास-आतंकीय-संघटनस्य आक्रमणान्तरं प्रथमावसरोऽयम् यत् संयुक्त-राज्य- अमेरिकायाः सैन्यभटाः इजराइल-देशे-नियुक्ताः भवन्ति ।

राजधान्यां दिल्ल्यां स्फोटकेषु पूर्ण-प्रतिबन्धः

हिमसंस्कृतवार्ताः। संवर्धमानस्य प्रदूषणस्य आलोके दिल्ली-सर्वकारेण राष्ट्रीय राजधान्यां दिल्ल्यां सर्वप्रकारकाणां स्फोटकाणां निर्माण-संभरणे-विक्रये च पूर्ण-प्रतिबंधः आरोपितः। प्रतिबंधोऽयम् अद्यतः अग्रिम वर्षस्य जनवरी-मासस्य प्रथम-दिनांक-पर्यन्तं आरोपितो भविष्यति। अस्मिन् संदर्भे दिल्ली-प्रदूषण नियंत्रण-आयोगेन आदेशः सम्प्रसारितः यस्मिन् सर्वप्रकारकाणां स्फोटकानां प्रज्वलने अन्तर्जालीय-माध्यमेन विभिन्नेषु पटलेषु आपूर्ति-कार्ये अपि प्रतिबंधः सम्मिलितः अस्ति।

राष्ट्रपतिः द्रौपदीमुर्मुः अल्जीरियादेशीयेन राष्ट्रपतिना

अब्देलमजीद-तबून इत्यनेन साकं च द्विपक्षीयोपवेशनानि विधास्यत्

अल्जीरियादेशस्य यात्रायाः द्वितीये दिवसे राष्ट्रपतिः द्रौपदीमुर्मुः अल्जीरिया देशीयेन राष्ट्रपतिना अब्देलमजीद-तबून-इत्यनेन प्रमुखैः नेतृभिस्साकं च द्विपक्षीयोपवेशनानि विधास्यत्। अपि च अल्जीरिया-भारत-आर्थिक-मञ्चं सम्बोधितवती। अवधेयं वर्तते यत् राष्ट्रपतिः अल्जीरिया-मॉरिटेनिया- मलावी देशानां यात्रायाः प्रथमे चरणे अल्जीरियादेशस्य राजधान्यां अस्ति। राष्ट्रपतेः इयं यात्रा अफ्रीकीदेशैः सह भारतस्य सम्बन्धान् प्रबलीकर्तुं केन्द्रिता वर्तते। राष्ट्रपतिः गतदिने अल्जीरिया-यात्रायाः द्वितीये दिवसे अल्जीरिया-स्वतन्त्रता-सङ्ग्रामस्य वीरयोद्धृणां स्मरणे निर्मितस्य वीरगति- स्मारकस्य मकाम-इचाहिद-इत्याख्यस्य भ्रमणं कृत्वा हुतिंगतेभ्यः वीरेभ्यः पुष्पाञ्जलिं समर्पितवती।

भारतेन केवलं द्वाविंशतिः मासेषु सर्वेषु राज्येषु

केन्द्रशासितप्रदेशेषु च अशीतिः प्रतिशतं यावत् जनसङ्ख्यां स्पृष्ट्वा 5जी इति पञ्चमसन्ततेः दूरसञ्चार सेवाः समारब्धाः- केन्द्रीयसञ्चारमन्त्री ज्योतिरादित्यसिन्धियाः

हिमसंस्कृतवार्ताः। केन्द्रीयसञ्चारमन्त्री ज्योतिरादित्य सिन्धियाः प्रावोचत् यत् भारतेन केवलं द्वाविंशतिः मासेषु सर्वेषु राज्येषु केन्द्रशासितप्रदेशेषु च अशीतिः प्रतिशतं यावत् जनसङ्ख्यां स्पृष्ट्वा 5जी इति पञ्चमसन्ततेः दूरसञ्चार सेवाः समारब्धाः। नवदिल्ल्यां 5जी इत्येतस्य वैश्विक - मानक-सङ्गोष्ठ्याः औद्घाटनिके सत्रे श्रीसिन्धियाः अकथयत् यत् अमुना 5जी इत्येतस्य पदक्षेपेण चत्वारिंशदधिक-द्विसहस्रतमवर्षं यावत् भारतीय अर्थव्यवस्थायां सार्धचतुश्शत - मिलियन-अमरीकीयडॉलरमितस्य निवेशस्य आशा दरीदृश्यते। वैश्विकसङ्गोष्ठ्याः विषये प्रवदन् मन्त्री अवोचत् यत् संगोष्ठी एषा वैश्विक संवादाय प्रकाशस्तम्भत्वेनापि कार्य समाचरति। मन्त्रिणा अग्रे निगदितं यत् समग्रविश्वं प्रौद्योगिक-नवाचारयोः आदर्शात्मकं परिवर्तनम् अवलोकयति। एतदर्थं मानकानां विनियमानाम् अवधारणा अधिकं महत्त्वपूर्णमस्ति । प्रथमवारमपि विश्व-दूरसञ्चार-मानकीकरण-सभा भारते आयोज्यते। एतस्मिन् कार्यक्रमे शताधिकं देशाः सम्मिलिताः भवन्ति। अत्रावसरे, अन्ताराष्ट्रिय-दूरसञ्चार- सङ्घस्य महासचिवः डोरीन-बोग्डन-मार्टिन इत्येषः ख्यापितवान् यत् भारत देशः तेभ्यः अनेकेभ्यः देशेभ्यः आदर्शस्वरूपो विद्यते ये प्राविधिक-परिवर्तनम् अन्विष्यन्ति। असौ भारते प्रारब्ध-कृत्रिमबुद्धिमतायाः महत्त्वपूर्ण-निवेशम् अभिलक्ष्य प्रसन्नताम् अभिव्यक्तवान्।

गीतोपदेशः

अर्जुन उवाच

दृष्ट्वेमं स्वजनं कृष्ण युयुत्सुं समुपस्थितम् ।
सीदन्ति मम गात्राणि मुखं च परिशुष्यति || २८ ||

शब्दार्थ- अर्जुनः उवाच – अर्जुन ने कहा; दृष्ट्वा – देख कर; इमम् – इन सारे; स्वजनम् – सम्बन्धियों को; कृष्ण – हे कृष्ण; युयुत्सुम् – युद्ध की इच्छा रखने वाले; समुपस्थितम् – उपस्थित; सीदन्ति – काँप रहे हैं; मम – मेरे; गात्राणि – शरीर के अंग; मुखम् – मुँह; च – भी; परिशुष्यति – सूख रहा है

।भावार्थ

अर्जुन ने कहा – हे कृष्ण! इस प्रकार युद्ध कि इच्छा रखने वाले मित्रों तथा सम्बन्धियों को अपने समक्ष उपस्थित देखकर मेरे शरीर के अंग काँप रहे हैं और मेरा मुँह सूखा जा रहा है ।

सूचना- हिमसंस्कृतवार्ताः दैनिकपत्रे व्याकरणात्मक-अशुद्धिनां कृते सम्बद्धाः पत्रकाराः लेखकाश्च उत्तरदायिनः भविष्यन्ति

कार्यालयः
हिमसंस्कृतम् प्रकाशनम्
जसवां कोटला तहसीलपरिसरस्य सम्मुखे कस्बा कोटला, जिला कांगड़ा हि.प्र.
पत्रव्यवहारसङ्केतः- १७७१११

विदेशमन्त्री डॉ सुब्रह्मण्यम जयशङ्करः ई-माइग्रेट वी चलदूरभाषीय अनुप्रयोगस्य उद्घाटनं कृतवान्

विदेशमन्त्री डॉ सुब्रह्मण्यम जयशङ्करः गतदिने नवदिल्ल्यां ई-माइग्रेट वी इत्यस्य आन्तर्जालिक पटलस्य द्वितीयसंस्करणस्य चलदूरभाषीय अनुप्रयोगस्य चापि उद्घाटनं कृतवान्। एतस्मिन् आन्तर्जालिक-पटले एकाशीतिसहस्राधिक-द्वि-लक्षं यावत् पञ्जीकृताः वैदेशिक नियोक्तारः निहिताः सन्ति। इदम् अन्तर्जालपटलं प्रवासिभारतीयेभ्यः सुरक्षितं वैधनियुक्तमार्गं च संवर्धयति इति। स्वकीये सम्बोधने डॉ जयशङ्करः कथितवान् यत् ई-माइग्रेट वी-इत्येतस्य द्वितीयसंस्करणस्य शुभारम्भः भारतीयेभ्यः सुरक्षित-पारदर्शि-समावेशि-गतिशीलतानां सृजनात्मक-उपक्रमाय प्रशासनस्य प्रयासानाम् उद्धरणमस्ति। अपि च इदं नवीनसंस्करणं विदेशेषु भारतीय-कर्मकराणाम् अधिकारसम्मानयोः रक्षां प्रति प्रशासनस्य वचनबद्धतामपि प्रदर्शयति। अस्य पटलस्य दक्षतां समेधितुं प्रौद्योगिक्याः प्रयोगः अपि जातः। प्रवासिभ्यश्च सामाजिक-सुरक्षामपि प्रदास्यते।

कुल्लू दशहरा : मालमार्गे १७ देशानां कलाकाराः सांस्कृतिकप्रदर्शनं कृतवन्तः

हिमसंस्कृतवार्ताः - कुल्लूः। अन्ताराष्ट्रीयकुल्लूदशहरामहोत्सवे सोमवासरे मॉलरोड् इत्यत्र १७ देशानाम् सांस्कृतिकं दर्शनं जातम्। अमेरिका, रूस, मिस्र इत्यादीनां १७ देशानाम् कलाकाराः सांस्कृतिकप्रदर्शनं कृतवन्तः । सांस्कृतिकं प्रदर्शनं द्रष्टुं मॉलमार्गः पूर्णतया पूरितः आसीत् । अस्मिन् कार्यक्रमे राज्यस्य पञ्चमण्डलेभ्यः पञ्चराज्येभ्यः च कलाकाराः स्ववेषभूषाभिः लोकनृत्यैः च स्वसांस्कृतिकधरोहलं प्रस्तुतवन्तः।

ढालपुरस्य रथप्राङ्गणतः आरभ्य सांस्कृतिकयात्रा मालरोडतः भूत्वा कलाकेन्द्रतः प्रस्थिता । पूर्वं उपमुख्यमन्त्री मुकेशः अग्निहोत्री पट्टिकां कर्तयित्वा आयोजनस्य उद्घाटनं कृतवान्। तेन सह दशहरा- उत्सवसमिति-अध्यक्षः व सीपीएस सुन्दरसिंहठाकुरः अपि आसीत्। जनाः विदेशीयकलाकारैः सह सर्वेभ्यः राज्येभ्यः जनपदेभ्यः च दलानाम् प्रोत्साहनं कृतवन्तः । सोमवासरे सायं प्रायः ५:४० वादने आरभ्य सायं ६:३५ वादने सांस्कृतिकयात्रा समाप्तिं गता।

अस्मिन् प्रदर्शने अमेरिका, रूस, ब्राजील, म्यांमार, नेपाल, इन्डोनेशिया, मिस्र, कजाकिस्तान, बोलिविया, वेनेजुएला, बाङ्गलादेश, उज्बेकिस्तान, बेलारूस, थाईलैण्ड्, कजाकिस्तान, गुआना, ताजिकिस्तान इत्यादीनां १७ देशानां कलाकाराः आसन् अमेरिका, रूस, म्यान्मार, इन्डोनेशिया, बेलारूस, थाईलैण्ड् इत्यादीनां कलाकाराः नृत्यं कृतवन्तः । तदतिरिक्तं असम-हरियाणा-उत्तराखण्ड-राजस्थान-पञ्जाब-प्रदेदेशानां दलानि अपि संस्कृति-वर्णान् प्रसारयन्ति स्म । कुल्लूजनपदेन साकं मण्डी, लाहौल-स्पीति, हमीरपुरं, बिलासपुरं इत्येतेषां कलाकाराः अपि प्रदर्शनं कृतवन्तः ।

Asian Kickboxing Championship : कम्बोडियायां हिमाचलस्य अखिलः, किकबॉक्सिंगस्पर्धायां स्वर्णपदकं विजितवान्

हिमसंस्कृतवार्ताः - कार्यालयीयः प्रतिनिधिः। कम्बोडियादेशे ६ अक्टोबरतः १४ अक्टूबर पर्यन्तम् आयोजितियां किकबॉक्सिंगस्पर्धायां हिमाचलस्य अखिलः स्पर्धायां देशस्य प्रतिनिधित्वं कृत्वा स्वर्णपदकं प्राप्तवान् । अस्य कृते राष्ट्रिय-किक-बाक्सिंग-सङ्घः (वाको इण्डिया) तस्मै अभिनन्दनं कृतवान् अस्ति । महासचिव डॉ . संजयकुमारयादवः उक्तवान् यत् एतत् राज्यस्य कृते गौरवस्य विषयः अस्ति। कम्बोडियादेशे एशियाई किक् बॉक्सिंग् प्रतियोगिता आयोजिता। अखिलः चदेशस्य प्रतिनिधित्वं कृतवान् ।

अखिलकुमारः हिमाचलस्य बिलासपुरस्य निवासी अस्ति । स्पर्धायां ७९ किलोग्रामे किकलाइटवर्गे देशस्य कृते स्वर्णपदकं प्राप्तवान् । अखिलः पूर्वं अनेकासु राष्ट्रिय-अन्ताराष्ट्रीय-स्पर्धासु राज्यस्य कृते पदकानि प्राप्तवान् अस्ति । संजयः अखिलस्य प्रशिक्षणं कृतवान् अस्ति। अस्य सफलतायाः श्रेयः अखिलः स्वबन्धुजनाः संजययादवः, मनोजपटियालः इत्येतेभ्यः च दत्तवान् ।

अखिलः एशियादेशे स्वर्णपदकं प्राप्य विश्वक्रीडायाः योग्यतां अपि प्राप्तवान् अस्ति । अस्यै उपलब्ध्यै राज्यकिक-बॉक्सिंगसंघस्य अध्यक्षः अमितपालसिंहः, वरिष्ठ उपाध्यक्षः अनिलशर्मा, उपाध्यक्षः तिलकराजः शर्मा, महासचिवः हंसराजशर्मा, उपाध्यक्षः मनोजपटियालः, उपेन्द्र शर्मा, कृष्णलालः वीरेंद्रः जगीठता, यशवंतः हॉटा, प्रतापः कंवरः, रणवीरः ठाकुरः इत्यादयः च अखिलाय शुभकामनाः अयच्छन्।

Himachal News: महार्घतावृत्तिः तु प्राप्ता अवशिष्टांशस्य कृते अधुना प्रतीक्षा सचिवालयस्य कर्मचारीणां सामान्यसदनं मङ्गलवासरे शिमलायां भविष्यति

हिमसंस्कृतवार्ताः -शिमला। सचिवालयस्य कर्मचारीणां सामान्यसदनं मंगलवासरे सचिवालये भविष्यति। सचिवालय-सेवाकर्मचारिसङ्घः अस्य सज्जतां कृत्वा सर्वेषां सम्बन्धितविभागानाम् कर्मचारिणः अस्मिन् विषये सूचनां दत्त्वा सामान्यसदने सम्मेलितुम् आह। एतेषां कर्मचारिणां प्रमुखा याचना आसीत् कर्मचारिभ्यः महार्घतावृत्तेः प्रदानम्। तद् मुख्यमन्त्री ४ प्रतिशतं एकांशं (डीए) दातुं घोषितवान्। तस्मिन् एव काले कर्मचारिणः वेतनपरिमाणस्य लम्बितक्षेत्रस्य आग्रहं कुर्वन्ति येन ते इदानीं प्रतीक्षां करिष्यन्ति यतोहि यत् धनं सर्वकारेण सह आसीत् तत् अस्मिन् मासे वेतनं, पेन्शनं, चिकित्साप्रतिपूर्तिं, महार्घतावृत्तिः इत्येतेषां कृते च गमिष्यति। अतः अवशिष्टांशस्य विषये कोऽपि निर्णयः न कृतः। इदानीं सचिवालयस्य कर्मचारिणां सम्मुखे बृहत्तमः विषयः कर्मचारीनेतृणां विषये विशेषाधिकारप्रस्तावः अस्ति यस्य निवृत्तिः कर्तुं अस्वीकृतिः अस्ति। यद्यपि मुख्यमन्त्री मन्त्री राजेश धर्माणी इत्यनेन सह वार्तालापं करिष्यामि इति उक्तवान् तथापि सः
व्यक्तिगतं टिप्पणीं न कर्तव्यम् इति अपि परामर्शं दत्तवान्। अस्मिन् सन्दर्भे नेतारः सचिवालयप्रशासनात् सूचनां प्राप्तवन्तः, सभायाः प्राथमिकताप्रस्तावः च प्राप्तवन्तः यस्मिन् विषये कर्मचारीनेता सामान्यसदने स्वस्य वचनं करिष्यति। एतावता मुख्यमन्त्रिणा सह वार्तालापं कर्तुं तस्य आमन्त्रणं न प्राप्तम्। निरन्तरं कलहस्य अनन्तरं संवादस्य मार्गः अद्यापि न लब्धः सचिवालयस्य कर्मचारी एतत् विषयं सामान्यसदने एव स्थापयिष्यति। अत्र समग्रां चर्चां कृत्वा स्थितिं वस्तुनिष्ठं कृत्वा अग्रे किं कर्तव्यमिति निर्णयः भविष्यति इति कथ्यते। सोमवासरे सचिवालयसेवाकर्मचारिणां महासङ्घस्य महासचिवः कमलकृष्णशर्मा सर्वेभ्यः कर्मचारिभ्यः सूचनां कृत्य सामान्यसदनं आगन्तुम् आह। यस्मिन् राजभवनं, लोकसेवायोगः, लोकायुक्तः, विधानसभा, एस्टेट-कार्यालयः, प्रोटोकॉल-कार्यालयस्य कर्मचारिभिः सहितं सर्वे संघाः कार्यालयाः च सम्मिलिताः सन्ति। इदानीं यतः मुख्यमंत्री महार्घतावृत्तिं (DA) दत्तवान् अधुना केवलं द्वौ अंशो अवशिष्टौ। अतः अन्याः याचनाः अभिलक्ष्य कर्मचारिणः पक्षं स्थापयिष्यन्ति। इदानीं द्रष्टव्यं यत् सचिवालयस्य कर्मचारिणः पूर्णतया सन्तुष्टाः न सन्ति, तैः सह वार्तालापं कर्तुम् इच्छन्ति इति कारणेन अग्रे गत्वा रणनीतिः का भविष्यति। ते इच्छन्ति यत् मुख्यमंत्रिणा सह वार्तालापं करणीयम् ततः पूर्वं सामान्यसदने सम्पूर्णवार्ता भवेत् एतदर्थं, कर्मचारिणः निर्णयं ग्रहीष्यन्ति।

राजीवबिंदलस्य आरोपः राज्यस्य हितैः साकं क्रीडति काङ्ग्रेससर्वकारः

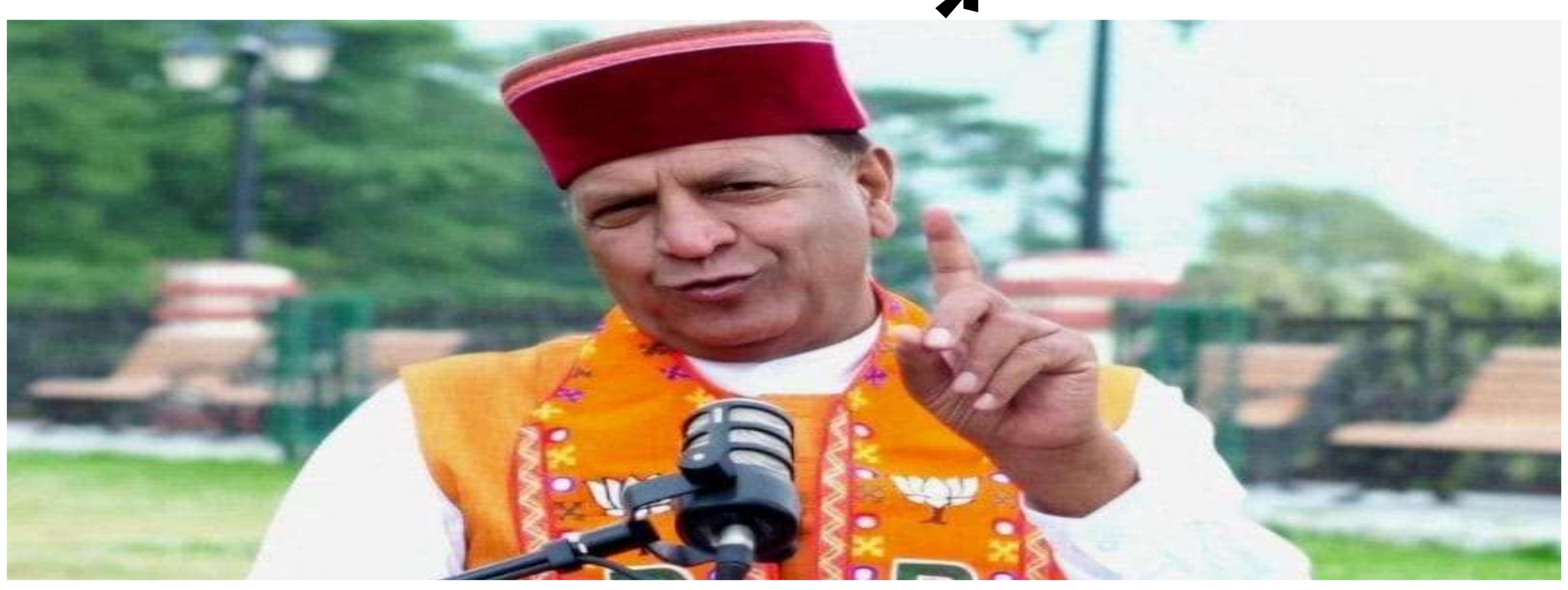

हिमसंस्कृतवार्ताः - शिमला। भाजपादलस्य प्रदेशाध्यक्ष डा. राजीव बिन्दलः अवदत् यत् हिमाचलप्रदेशस्य आधारभूतसंरचनाविकासे केन्द्रसर्वकारस्य सर्वाधिकं योगदानं वर्तते, विशेषतया नरेन्द्रमोदीसर्वकारेण आधारभूतसंरचनाविकासे सर्वाधिकं योगदानं कृतम् अस्ति। डॉ. बिन्दलः अवदत् यत् हिमाचलप्रदेशे ग्राम्यमार्गनिर्माणे क्रान्तिः प्रधानमन्त्री सड़कयोजनायाः कारणेन आगता। अटलबिहारी वाजपेयी इत्यनेन हिमाचलप्रदेशात् आरब्धा एषा योजना वर्तमानकाले प्रधानमन्त्री-ग्रामीणसड़कयोजनायाः अन्तर्गतं ५० प्रतिशतं ग्रामीणमार्गाः निर्मिताः सन्ति। प्रधानमन्त्री ग्रामीणमार्गयोजनायाः अन्तर्गतं केन्द्रस्य एनडीए-सर्वकारेण सहस्राणि कोटिरूप्यकाणि निरन्तरं प्रदत्तानि सन्ति। विगत ७-८ वर्षेषु राज्ये राजमार्गनिर्माणे क्रान्तिः नूतनकोणात् हिमाचलप्रदेशस्य भविष्यस्य लेखनं आरब्धवती अस्ति। चतुष्पंक्तिराजमार्गस्य निर्माणं केवलं नरेन्द्रमोदीसर्वकारस्य जगतप्रकाशनड्डासर्वकारस्य, भाजपासर्वकारस्य च उपहारः एव। प्रायः ४०,००० कोटिरूप्यकैः सह हिमाचलप्रदेशम् एकस्मात् अन्तः अन्यतमं यावत् संयोजयितुं कार्यं द्रुतगत्या प्रचलति। डॉ. बिन्दलः अवदत् यत् काङ्ग्रेसनेता वर्तमानः काङ्ग्रेससर्वकारः च एताः सर्वाः उपलब्धयः नाङ्गीकर्तुम् असफलतया प्रयतन्ते। हिमाचले रेलमार्गस्य विकासः काङ्ग्रेसस्य दीर्घकालीनशासनकाले दिवास्वप्नः एव अभवत् अद्यत्वे मोदीसर्वकारे रेलमार्गः बिलासपुरं प्राप्नोति इति भासते। डॉ. बिन्दलः अवदत् यत् अस्माकं राज्यस्य विकासाय आधारभूतसंरचनाविकासः बृहत्तमः आधारः अस्ति। अस्मिन् आधारभूतसंरचनाविकासे राज्यसर्वकारस्य योगदानं नगण्यम् अस्ति। एवं हिमाचलप्रदेशस्य हितेन सह काङ्ग्रेससर्वकारः काङ्ग्रेसपक्षः च केन्द्रसर्वकारस्य अवमाननायां क्रीडन्ति।

संस्कृतभारती-पंजाबप्रान्तस्य नगरसंगोष्ठी दयानन्दपब्लिकस्कूलपाण्डुसरे सम्पन्ना

हिमसंस्कृतवार्ताः। ऑक्टोबर मासस्य त्रयोदशदिनाङ्के नाभानगरे प्रान्ताध्यक्षस्य श्रीमतः वीरेन्द्रमहोदयस्याध्यक्षतायां दयानन्दपब्लिकस्कूलपाण्डुसरे संस्कृतभारती-पंजाबप्रान्तस्य नगरसंगोष्ठी सम्पन्ना। अस्याः गोष्ठ्याः प्रारम्भः दीपप्रज्वालनेन जातः। दीपमन्त्रम् अर्शदीपमहोदया, स्वागतगीतं पालकीमहोदयया, मञ्चसञ्चालनम् मनीषमहोदयेन च कृतम्। पञ्जाबप्रान्तस्य प्रान्ताध्यक्ष-श्रीमत्वीरेन्द्रमहोदयानां 'संस्कृतं किमर्थम् आवश्यकम्' विषयमधिकृत्य अवोधनम् जातम्। महोदयेन 'संस्कृतस्य ह्रासस्य कारणं किम्', 'संस्कृत भाषायाः संरक्षणं कथं भवेत्,' विषयेषु स्वानुभूतिः प्रस्फुटिकृता । प्रान्त-सहमन्त्रिणा श्रीमता अजय-आर्यमहोदयेन आगतानां अतिथीनां परिचयं कार्यन् वर्तमाने नाभा-नगरे संस्कृतभारत्याः प्रचल्यमाणानां कार्याक्रमाणां विस्तारपूर्वकं वर्णनं प्रस्तुतम्। तेन वर्षान्ते आयोज्यमाणस्य प्रान्तसम्मेलनस्य आचरण-विषये अपि चर्चा कृता। पटियाला-जनपद-संपर्क-प्रमुखेन डॉ. रविदत्तमहोदयेन पटियाला-नगरे प्रचल्यमाणानां गतिविधीनां विषये वर्णयन् उक्तम् यत् अर्बन् एस्टेट्-1,शिवमन्दिरे, योगनिधि-आश्रमे, हरिन्द्रनगरे च पटियाला-नगरे त्रीणि गीता-शिक्षण-केन्द्राणि चल्यन्ते। गोष्ठ्यामस्यां निर्णयः जातः यत् वाल्मीकिजयन्ती, गीताजयन्ती च उपलक्ष्ये नगरेषु कार्यक्रमाः करणीयाः, गीता-शिक्षण-केन्द्रस्य प्रारम्भं करणीयम् च । एतानि सर्वाणि कार्याणि यथाशीघ्रं करणीयाणि येन कार्यक्रमाणि समाजस्य लाभाय भवेयुः। विस्तारक-मनीषमहोदयेन प्रचल्यमाणानां शिबिराणां वृतम् प्रस्तुवन्नुक्तं यत् - वर्तमाने प्रातःदयानन्द-पब्लिक-विद्यालय-पांडुसरे ८:०० तः ९:०० वादन-पर्यन्तम्, तत्रैव ५:०० तः ६:०० वादन-पर्यन्तम्, सब्जीमंडीक्षेत्रे स्थितं हरिहरमन्दिरे ७:०० तः ८:०० वादन-पर्यन्तं सम त्रिषु विद्यालयेषु शिबिराणि प्रचल्यमाणानि सन्ति। एवमागामि-रविवासरात् विशिष्टकक्षा, साप्ताहिक-मेलनं च भविष्यतः। एतत् साप्ताहिक-मेलनं दयानन्द-पब्लिक-विद्यालय--पांडुसरे भविष्यति। एतानि सर्वाणि शिबिराणि । अस्यां गोष्ठ्यां त्रयाणां नूतनानां दायित्वानां घोषणाः प्रान्ताध्यक्ष-महोदयेन कृताः । यासु नगर-प्रशिक्षण-प्रमुखत्वेन अर्शदीपमहोदया, नगर-प्रचार-प्रमुखत्वेन् आचार्यविनोदमहोदयः, पटियालाजनपद-शिक्षणप्रमुखत्वेन् डॉ. राहुलमहोदयः सम्प्रयुक्ताः। अस्यां गोष्ठ्याम् ३२ संस्कृतनुरागिणः समागताः। डॉ. निगमस्वरूपमहोदयेन आगतानाम् अतिथीनां धन्यवादः कृतः। गोष्ठ्यां गिरधारीलाल-महोदयः, नगरसहसंयोजकः मोहितमहोदयः, पालकीमहोदया च, राजकुमारमहोदयः, श्रीमन्धर्मपालमहोदयः, पारसमहोदयः, स्नेहामहोदया, कोमलमहोदया, ठाकुरदासमहोदयेन् सह शुभमादिसंस्कृतप्रेमीजनाः भागमग्रहीत।

।। श्रीरामायणकथा।।

उत्तरकाण्डम्! (चत्वारिंशः सर्गः) कार्यार्थिनाम् आह्वानार्थं लक्ष्मणं प्रति रामस्य आदेशः (द्वितीयः खण्डः)

रामस्य भाषितं श्रुत्वा परमार्थविद् लक्ष्मणः प्राञ्जलिः दीप्ततेजसं राघवं वाक्यमब्रवीत् हे काकुत्स्थ! अल्पापराधे द्वितीययमदण्डवद् द्विजाभ्याम् ईदृशः शापः महाराजाय प्रदत्तः? आत्मानं पापसंयुक्तं श्रुत्वा राजा नृगः तौ क्रोधसमाहतौ द्विजौ किमब्रवीत्? लक्ष्मणेन एवमुक्तः राघवः पुनरब्रवीत् हे सौम्य! शापविक्षतः सः राजा यद् अब्रवीत् तद् यथापूर्वं शृणु! तौ विप्रौ गतौ विज्ञाय दुःखेन समाविष्टः सः नृपः मन्त्रिणः पुरोहितान् पौरान् च आहूय अब्रवीत्- वसुर्नाम मम कुमारोऽयम् अद्य अभिषिच्यताम्। अपिच मत्कृते किञ्चन सुखस्पर्शं श्वभ्रं शिल्पिभिः क्रियतां यत्राहं स्थित्वा ब्राह्मणनिःसृतं शापं सङ्क्षयिष्यामि। पुनः वर्षघ्नमेकं श्वभ्रं, शीतघ्नमेकं, सुखस्पर्शं ग्रीष्मघ्नमपरमेकं च श्वभ्रं शिल्पिनः कुर्वन्तु। तत्र फलवन्तः ये वृक्षाः पुष्पवत्यश्च लताः बहुविधाश्छायावन्तश्च गुल्मिनः शिल्पिभिः विरोप्यन्ताम्। कालस्य यावत् पर्यायः तावत् तत्र वत्स्यामि। सः राजा एवं विधानं कृत्वा पुत्रं वसुं राजसिंहासने सन्निवेश्य अब्रवीत् हे पुत्र! क्षत्रधर्मेण नित्यं प्रजाः पालय। मम अपराधः न्यूनः चेदपि द्विजाभ्यां मयि शापः पातितः इति त्वं प्रत्यक्षम् अपश्यः। येनाहं व्यसनीकृतः सः सुखस्य दुःखस्य च कर्ता , अतः हे पुत्र! त्वं मत्कृते अनुसन्तापं मा कृथाः। मनुष्यः स्वकर्मणा यानि प्राप्तव्यानि तानि प्राप्नोति, गन्तव्यानि गच्छति, लब्धव्यानि लभते सुखानि दुःखानि च। पुत्रम् एवमुक्त्वा राजा नृगः श्वभ्रम् अगच्छत्। एवं सः नृपः महद्रत्नविभूषितं श्वभ्रं प्रविश्य द्विजाभ्यां प्रदत्तं शापं भोक्तुम् आरभत।

व्यतीतेषु दशसु वर्षेषु भारतीय-मानक-विभाग-द्वारा प्रायशः द्वात्रिंशदुत्तर-सप्तशतम् उत्पादेभ्यः भूयोऽपि साधकशतं गुणवत्ता-नियन्त्रणादेशाः अभिसूचिताः - उपभोक्तृविषयकमन्त्री प्रह्लादजोशी

हिमसंस्कृतवार्ताः। उपभोक्तृ-विषयक-मन्त्री प्रह्लादजोशी प्रतिपादितवान् यत् व्यतीतेषु दशसु वर्षेषु भारतीय-मानक-विभाग-द्वारा प्रायशः द्वात्रिंशदुत्तर-सप्तशतम् उत्पादेभ्यः भूयोऽपि साधकशतं गुणवत्ता-नियन्त्रणादेशाः अभिसूचिताः। नवदिल्ल्यां विश्व-मानक-दिवस-कार्यक्रमावसरे असौ न्यगादीत् यत् राष्ट्रीय-मानकानां कार्यान्वयनाय प्रशासनेन सर्वोच्च प्राथमिकता प्रदीयते। वार्ताहरैः समं वार्तां कुर्वन् असौ उपभोक्तृभिः आग्रहं कृतवान् यत्तैः बीआई.एस्. इत्यनेन चिह्न समङ्कितानाम् उत्पादानाममेव उपयोगः करणीयः इति।

संस्कृतविद्यास्थानानि--२३ सामवेदस्य ब्राह्मणानि-

१) पञ्चविंशब्राह्मणम् - एतत् सामवेदस्य कौथुमशाखया सम्बद्धं ब्राह्मणम् अस्ति। एतस्य आचार्यः तण्डिः इति नामधारकः। सामविधानब्राह्मणे उक्तं यत् तण्डिः तथा शाट्यायनः उभौ अपि बादरायणव्यासस्य शिष्यौ आस्ताम्। तण्ड्याचार्यस्य नामतः एतस्य ताण्ड्यब्राह्मणम् इति नाम आगतम्।

एतत् सामवेदस्य ब्राह्मणेषु सर्वाधिकं विशालं ब्राह्मणम् अतः महाब्राह्मणम् इति अपि एतस्य आख्या। विषयप्रतिपादनशैल्याः प्रौढगभीरत्वात् एतत् प्रौढब्राह्मणम् इत्यपि उच्यते। एतस्मिन् पञ्च पञ्चिकासु समेत्य २५ अध्यायाः सन्ति।

रचनादृष्ट्या एतत् अत्यन्तं सुव्यवस्थितं ब्राह्मणं वर्तते। एतस्य शब्दचयनं वाक्यविन्यासः अत्यन्तं परिष्कृतः अस्ति। अनावश्यकः विषयविस्तरः अथवा अर्थस्य दुर्बोधताया: जनयित्री सङ्क्षिप्तता अपि अत्र न विद्यते।

एतस्य ग्रन्थस्य मुख्यप्रतिपाद्यं सोमयागः। ज्योतिष्टोमादारभ्य सहस्रवर्षात्मकस्यापि यागस्य वर्णनम् अस्मिन् ब्राह्मणे अस्ति। आहत्य १७८ सोमयागाः अत्र वर्णिताः।

सामगानप्रक्रियायाम् ऊहगानम् तथा ऊह्यगानम् एतयोः विषये विशदं विवेचनम् अस्मिन् ब्राह्मणे कृतम् अस्ति। आहत्य १८० आख्यायिकाः अस्मिन् ग्रन्थे प्राप्यन्ते। व्रात्ययज्ञः कश्चन एकदिनात्मकः विशिष्टः यज्ञः आसीत्।

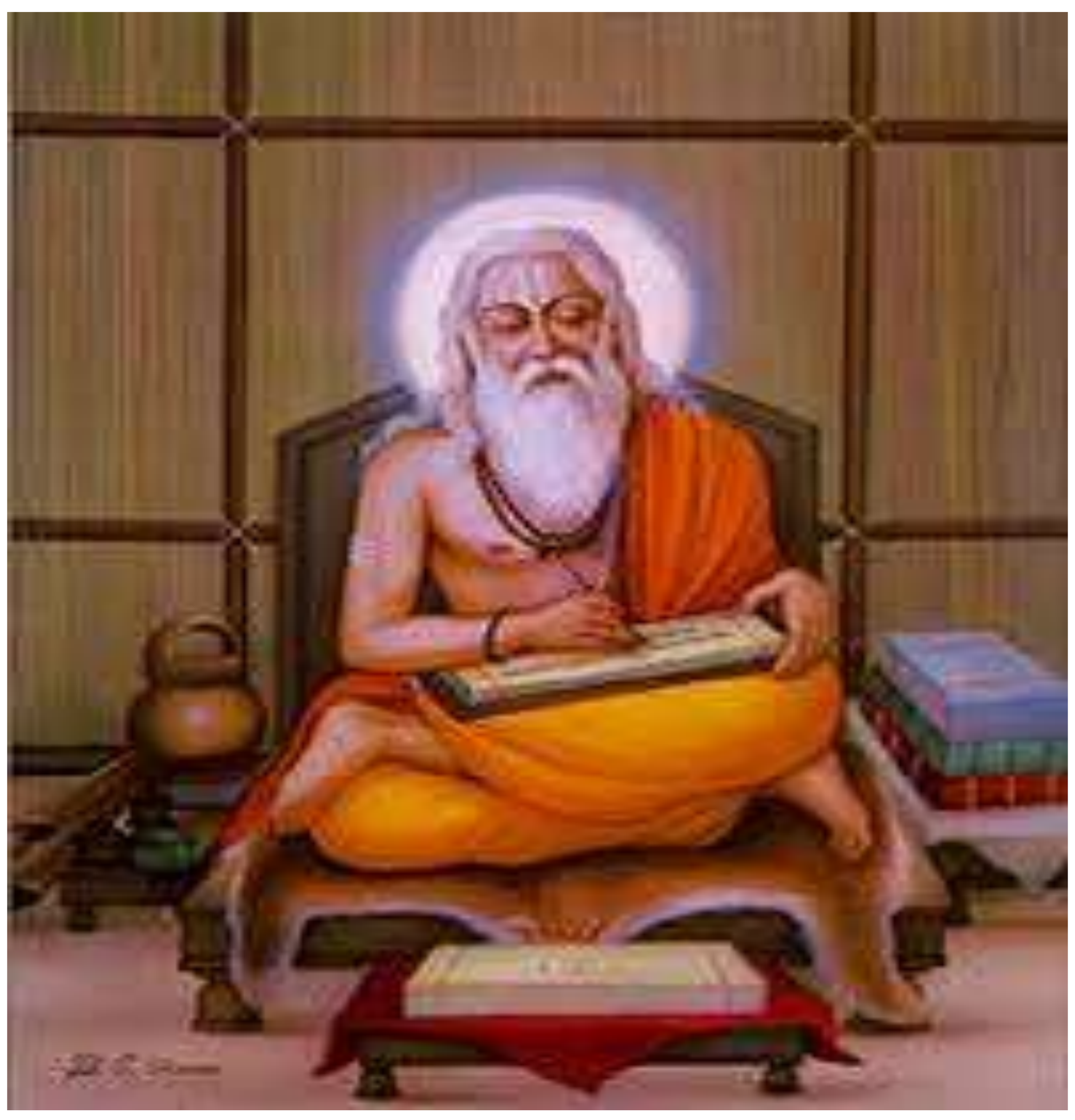

तदानींतनकाले वैदिककर्माणि प्रति आस्थारहितानां संस्कारहीनानां कश्चन वर्गः समाजे आसीत् ये व्रात्याः इति निर्दिश्यन्ते स्म। तेषां शुद्धिकरणार्थं तथा च तेषां वैदिकधर्मं प्रति आनयनार्थम् एषः यज्ञः क्रियते स्म। ताण्ड्यब्राह्मणं प्रायः कुरुपञ्चालजनपदौ तथा खाण्डववनं नैमिषारण्यप्रदेशः सरस्वती दृषद्वत्योः नद्योः गङ्गियमुनयोश्च अन्तर्वेदी इत्यस्मिन् प्रदेशेन सम्बद्धम् अस्ति। सरस्वत्याः अन्तर्धानस्य स्थानम् 'विनशनम्' इति नाम्ना तथा च पुनः तस्याः उद्भवस्य स्थानं 'प्लक्ष-प्रस्रवणम्' इति नाम्ना ताण्ड्ये उल्लिखितम्। तत्कालिकभौगोलिकपरिवेशविषये प्रचुरा सामग्री अस्मिन् ग्रन्थे उपलभ्यते। यज्ञस्य आत्यन्तिकं महत्त्वम् अत्र वर्णितम्। ये यज्ञान् न कुर्वन्ति ते निकृष्टाः वध्याश्च इति ब्राह्मणकारस्य मतम्।

२) **षड्विंशब्राह्मणम्** - एतदपि सामवेदस्य कौथुमशाखासम्बद्धं ब्राह्मणम्। एतस्मिन् षट् अध्यायाः सन्ति । तथापि ते सर्वे मिलित्वा एकः एव अध्यायः पूर्वम् एकः एव अध्यायः आसीत् इति मतम्। अपरं च एतत् ब्राह्मणं ताण्ड्यब्राह्मणस्य परिशिष्टम् अस्ति इति विद्वांसः मन्यन्ते अतः एनं ताण्ड्यैकशेषब्राह्मणम् इति सायणाचार्यः वदति।

एतस्य षष्ठे अध्याये प्रायश्चित्तशकुनादीनाम् अद्भुतकर्मणां वर्णनम् अस्ति इत्यतः एषः अध्यायः अद्भुतब्राह्मणम् इति नाम्ना प्रसिद्धः अस्ति।

एतस्य आद्येषु पञ्चस्वध्यायेषु यज्ञवर्णनम् अस्ति। षष्ठे भूकम्पः, गृहभङ्गः, पशुव्याधयः, क्षुधानाशः, अतिवृष्टिः अनावृष्टिः कुस्वप्नः अशुभसूचकादीनां निवारणार्थं यागाः वर्णिताः सन्ति।

भूः भुवः स्वः एतासां महाव्याहृतीनां परिचयः अत्र प्राप्यते। 'तस्माद्ब्राह्मणोहोरात्रस्य संयोगे सन्ध्यामुपास्ते।' एवं दिनस्य द्विवारं सन्ध्यासमयः अस्तीति निर्देशः कृतः अस्ति। अस्मिन्ब्राह्मणे आहत्य २४ आख्यानानि सन्ति। तेषु इन्द्र-अहल्या आख्यानं पुराणेषु बहु प्रसिद्धतां गतम्।

------- श्री तोडकर-अभिजित्
abhitdkr9@gmail.com